

موزه گردی

اراک / مرکزی

زهره ترکمانی

عکس‌ها:

امیدرضا بوجاریان

در ضلع شرقی خیابان دکتر بهشتی (عباس آباد) شهر اراک تابلو موزه چهار فصل نشانه راهنمایی است که شما را به بزرگ‌ترین حمام تاریخی کشور دعوت می‌کند. این حمام اولین موزه شهر اراک است که با مساحت هزار و ۶۰۰ مترمربع عنوان بزرگ‌ترین حمام قدیمی ایران را به خود اختصاص داده و تنها حمام کشور است که قسمتی مجزا برای اقلیت‌های مذهبی دارد. عنوان چهار فصل را برای این بر حمام گذاشته‌اند که در نقاشی و نگاره‌ها و کاشی کاری آن زیبایی‌های هر یک از فصول به تصویر کشیده شده است. سازنده این بنای تاریخی حاج محمد ابراهیم خوانساری است که آن را در سال ۱۲۹۲ ساخته است.

می‌گویند حاج محمد ابراهیم که مردی خیر و مردم‌دار بوده وقتی در فصل زمستان زنی یهودی را می‌بیند که در سرما کودکش را در جوی آب می‌شوید، علت را جویا می‌شود. به او می‌گویند که اقلیت‌های مذهبی اجازه ندارند از حمام عمومی شهر استفاده کنند. او تحت تأثیر قرار گرفته و برای حل این مشکل تصمیم می‌گیرد حمامی برای اقلیت‌های دینی بسازد. دستور می‌دهد در مقابل قلعه شخصی‌اش حمامی بسازند که همه ادیان بتوانند از آن استفاده کنند. بر اساس نوشته سنگی داخل حمام این بنا در سال ۱۲۹۲ تا ۱۲۹۴ طی حدود ۳۸ ماه ساخته شده است.

● موزه‌ای ۳ متر پایین‌تر از کف خیابان

شاید موزه چهار فصل تنها موزه در ایران که نه حتی در جهان باشد که در ۳ متری زیر زمین گنجینه گران قیمتی از اشیای تاریخی را که از قرون گذشته بر جا مانده محفوظ نگاه داشته است. برای رسیدن به این گنج زیرزمینی لازم نیست چون علی بابا رمز گشودن در پیچه سنگی را بخوانید تا در باز شود و به گوهر و ظروف گران قیمت دست یابید. از در چوبی حمام چهار فصل، محل ذخیره این ذخایر ارزشمند که وارد شوید در مقابلتان پله‌هایی از سنگ سیاه است که دو ورودی را نشان می‌دهد. یکی با ۱۶ پله و طی دو پاگرد به گنجینه نهفته در این عمق می‌رسد و آن یکی با ۱۱ پله. اولی به سربینه اقلیت‌های مذهبی و دومی به حمام مردانه راه دارد. برای رسیدن به بخش اقلیت‌های مذهبی تا راهروی ورودی لازم است هشت پله را پایین بروید. پس از راهروی ورودی، به ترتیب سر بینه مردانه و زنانه، گرمخانه خصوصی و عمومی، هشتی بین گرمخانه، خزینه و آب انبار قرار گرفته‌اند. با آنکه حمام نزدیک به ۳ متر پایین‌تر از کف خیابان است و روزنه‌ای به بیرون ندارد، اما در آنجا احساس خفگی و سنگینی هوا نمی‌کنید. برعکس انگار از جایی هوا در این ارتفاع زیرزمین جریان دارد. حمام را به این خاطر در زیر زمین ساخته بودند که آب کهریزی که از قنات بالادست موسوم به عباس آباد می‌آمد راحت‌تر به خزینه منتقل شود. حالا این مکان نیم قرن است که دیگر کاربری حمام ندارد و ۳۰ سال است است به موزه تبدیل شده است. حالا به جای صابون

سفید آشتیانی و سنگ پا و حوله و لنگ و وسایل حمام، در مکعب‌های شیشه‌ای اشیای متعلق به همان ساکنان یک قرن پیش که در اینجا چرک از بدن می‌گرفتند، به امانت نگهداری می‌شود.

● حوض صلیبی شکل سنگی و سکوهایی از جنس ساروج

وقتی پله‌ها را طی کردید و به کف حمام رسیدید، نه صدایی از رفت و آمد عابران خیابان و بوق خودروهای مانده در ترافیک می‌شنوید و نه از نور پررنگ بیرون اثری هست. با آنکه چراغ‌های داخل موزه روشن هستند اما در مسیری که به سوی سربین می‌روید کم‌رنگی شعاع نور هواکش‌های سقف یک آن شما را به حمام بخار کرده‌ای می‌برد که از آب جوش خزینه بلند می‌شود. جنس کف حمام تقریباً مثل پله‌های ورودی است. سنگ سیاه گرانیات با مخلوطی از ملات و ساروج. مثل همه حمام‌های خزینه‌ای که قبل از رسیدن به رختکن حوضی بوده که در پاشویه آن پا را به آب می‌زدند و پس از نشستن روی سکو با حوله رطوبت بدن و کف پا را می‌گرفتند، در کف سربینه حمام چهار فصل هم حوضی صلیبی شکل به رنگ آبی فیروزه‌ای ساخته شده است.

● سربینه زنانه در زیر سقف گنبدی بدون ستون

سربینه زنانه از حیرت انگیزترین قسمت‌های این بناست. سقف گنبدی یکپارچه‌ای که بر هیچ ستونی استوار نشده است، هنر معماری ۱۰۰ سال پیش را به رخ می‌کشد. بخش حمام زنانه و بخش اقلیت‌های مذهبی دارای یک سربینه مشترک است با دو ورودی جدا اما گرمخانه به دو بخش خصوصی و عمومی تقسیم شده است. عمومی برای مسلمانان و خصوصی برای اقلیت‌های مذهبی. جنس سقف از آجر و ملات گچ و آهک است. در سربینه چهار سکو دیده می‌شود که هر کدام از آن‌ها از یک طرف به گرمخانه و از طرف دیگر با پله‌های قوس دار به خیابان می‌رسند.

در ورودی زنانه و مردانه، در مخصوص تردد اقلیت‌ها جدا بوده و به دو کوچه پشت حمام راه داشته که امروز اثری از دو در دیگر نیست و مسدود شده و در امروزی موزه همان در مردانه است. در سربینه بین گرمخانه و رختکن، حمام هشتی قرار دارد با سکوهایی برای نشستن که در زیر آن‌ها به فاصله‌های منظم

حمام چهار فصل اراک، بزرگ‌ترین حمام تاریخی ایران

موزه‌ای در عمق ۳ متری زمین

